

SÖĞÜT VE KARGI KAMIŞINDAN YAPILAN BİTKİSEL ÖRÜCÜLÜK ÜRÜNLERİ

Yrd. Doç.Dr. Halide SARIOĞLU*

ÖZET

Bu çalışmada bitkisel örücülüğün en önemli hammaddelerinden olan ve ülkemizde bol miktarda yetişip kolay ve ucuz elde edilebilen Söğüt (*Salix L.*) ve Kargı Kamaşı (*Arundo donax L.*)'nın, kullanım alanlarına göre ürün çeşitlerini belirlemek amaçlanmıştır.

Ürün çeşitleri, Ankara il merkezindeki pazarlama yerleri ve ilgili yayınlar üzerinde yapılan gözlem ve incelemelerle belirlenmiştir.

Çoğunlukla yarılmadan, çaba az yarılarak kullanılan söğüt çubukları ve yarılarak şeritler haline getirilen kargı kamaşları ile örülen bu ürünler, değişik formu ve fonksiyonlu sepetler, giyim, ev ve araba aksesuarı, mobilyalar ve çocuk oyuncakları olarak gruplandırılabilir.

Bitkisel örücülüğün aktif şekilde değerlendirilmesi kültür ve ekonomi açısından ülke adına önem taşımaktadır. Bu geleneksel sanatımıza materyalin özellikleri doğrultusunda değer kazandıracak, teknik, form ve fonksiyon kalitesini geliştirecek araştırmalarla destek sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Bitkisel örücülük, söğüt, kargı kamaşı ve ürün çeşitleri

THE PRODUCTS OF BASKETWORK, MADE FROM WILLOW AND REED

ABSTRACT

In this research, it is aimed to determine the kind of its product in accordance with the using areas of Willow (*Salix L.*) and Reed (*Arundo donax L.*) which are of the most important raw materials of basketwork that grow ample and easily in our country and can be taken cheaply.

The kinds of the products are determined by the experiment made at the marketing places in Ankara and by research on the related publications.

* Yrd. Doç.Dr. Halide SARIOĞLU Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi

The kind of the products, consists of willow rods used mostly without splitting, the less splitting and reeds splitted into strips can be classified as for the various kind of baskets, clothing, house and car accessories, furniture and child toys.

The productive using of the basketwork has an importance in terms of the culture and the economical the country. To this traditional art, in the direction of the properties of the materials, support must be provided with the research aimed at developing the technical, formal and functional quality of it.

Key Words: Basketwork, willow, reed, various kind of the product.

1. GİRİŞ

Bitkisel örücülük ince ağaç dalları, ağaç şeritleri, saz, bambu ve hububat sapları gibi uzun ve esnek bitkisel materyali, örerek kullanım ve süs eşyası üretme sanatı olarak tanımlanabilir. "Sepet örücülüğü" ya da "sepetçilik" olarak da ifade edilmektedir. Sepet yapımı ile başlaması ve ürünlerin daha çok sepet formunda olması bunda etkendir.

Sepet yapımı ile başladığı bilinen, M.Ö 9000'lerden bu yana basit araçlarla ve değişmeyen bir teknikle yapıla gelen bu el sanatı (İnan ve Birkay, 1986:66,68), neolitik çağ insanının kültür tarihine bir katkısıdır. Hayatını avelik ve toplayıcılıkla sürdürmeyi terkeden ve toprağa bağlanarak yerleşik düzene geçen insanoğlu, sepetçilik, dokumacılık ve çömlekçilik gibi el sanatları ile uğraşmaya başlamış ve bir anlamda uygarlığın gelişimini hızlandırmıştır. Yeryüzünün en eski sepet örneği protoolitik seviyede M.Ö 8900 yıllarına ait Shauidar mağarasında bulunmuştur (Cole, 1970: 44).

Bitkisel örücülük dünyanın en eski ve neredeyse evrensel sanatlarından biridir. Hammaddesinin bol ve çeşitli olması, kolay ve ucuz temin edilebilmesi ekonomik önemini arttırmaktadır. Bu hillele bütün dünya ülkelerinin gösterdikleri ilgi ve gayret, özellikle İtalya, İngiltere, Almanya, Fransa ve Japonya'da konuya verilen önem, gelişmelere yol açmış, bitkisel örücülük hem bir sanat, hem de döviz kaynağı haline gelmiştir (Gürtaun, 1961:9). Bu sanatın günümüzde büyük gelişme gösterdiği ve fonksiyon kazandığı aylık dekorasyon ve moda dergilerinde yer alan bitkisel örücülük ürünlerinden de anlaşılmaktadır.

Ülkemizde de hammaddesi çok bol, elde edilmesi hazırlanması ve saklanması ucuz ve kolay olan, ayrıca kırsal kesim insanının anl iş gücünü değerlendirebilecek bir uğraşı özelliği taşıyan bitkisel örücülük sanatının, geliştirilmesi konusunda diğer ülkelerdeki

gelişmeler örnek alınarak çaba gösterilmiştir. Eğitim konusunda bir dizi tedbir alınmış, çalışmalar başlatılmış ve sürdürülmektedir (Gürtanin, 1961:10).

Ancak bitkisel örücülük, ülkemizde her ne kadar yaygın bir üretim ve kullanım imkânına sahip bulunsa da, halen bir sanat kolu olarak, aktif şekilde geliştirilmemiş ve değerlendirilememiştir. Bu konuda yazılı kaynakların, araştırmaların azlığı, tasarım ve kalite açısından gelişmenin sınırlı kalması, kullanımın kırsal kesimde yoğunlaşması ile yapılan çalışmaların daha çok pratik (teknik) uygulanması) yönelik olmasına bağlanabilir. Bu sanat dalının gerektiği şekilde değerlendirilmesi ve teknolojisinin geliştirilerek yaygınlaştırılması için konuyu değişik yönleriyle ele alacak araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Bilindiği gibi bitkisel örücülük hammaddeleri çok çeşitlilik gösterirler. Sarıçam, kavak, fındık, kayın, meşe, İspanya kavrımağı, kestane, söğüt, ilgün, nar, adi mersin, kızılcaık, orman gülü, adi zakkım, duvar sarımağı, hayt gibi ağaç ve ağaççıkların dalları; kargı kamışı, saz, mısır buğday, çavdar, çeltik, yulaf, arpa, kofa gibi bitkiler çeşitli ürünlerin örülerek yapılmasında kullanılırlar (Gürtanin, 1961: 54-58). Bunlardan söğüt ve kargı kamışı ülkemizde önemli bir yer tutar.

Dünya'da bilhassa Fransa, Almanya, Polonya, İtalya ve Amerika'da söğüt dalları ve kargı kamışları köy el sanatları çerçevesinde bitkisel örücülükte kullanılmakta, hem geçim, hem de döviz kaynağı açısından önem taşımaktadır. Bu geleneksel sanatımızın özellikle köylerimizde tutunması, köylüye esas geçim kaynağı yanında ve belki de ondan daha fazla kazanç sağlayacak ek iş imkân sunması yönünden önemlidir.

Bu araştırmada ülkemiz için bitkisel örücülüğün en önemli hammaddelerinden olan söğüt (*Salix I.*) ve kargı kamışı (*Arundo donax L.*)'ndan yapılmış ürün çeşitlerinin ve kullanım alanlarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Ankara il merkezinde, bitkisel örücülük ürünlerinin pazarlandığı iş yerlerinde bulunan söğüt çubuklarından ve kargı kamışlarından yapılmış ürünler, yerinde incelenerek, iş yeri sahiplerinden bilgi alınarak ve gerekli görülenler fotoğraflanarak belirlenmiştir. Ürün çeşitlerinin belirlenmesinde aylık dekorasyon ve moda dergilerinden de yararlanılmıştır.

3. BULGULAR VE YORUM

Salicaceae familyasının *Salix* cinsine ait, literatüre göre doğada üç yüzden fazla türü bulunan söğüdü, örücülüğe uygun türleri Sepetçi söğüdü (*Salix viminalis L.*), Badem yapraklı söğüt (*Salix triandra L.*), Amerikan söğüdü (*Salix Americana*) ve Erguvani söğüt (*Salix purpurea L.*)'tür. Sulak ve sıcak topraklarda olduğu kadar, kurak ve soğuk bölgelerde de yetişebilen türleri bulunan ve çelikle kolay üretilen söğüde, yurdumuzda daha çok akarsu boylarında galeri ve kümeler halinde rastlanır. Sepet ve mobilya yapımı söğüdü kullanım alanlarının başında gelir (Uslu, 1954: 26-30). Söğüt türlerine ait ince dallar kabuklu ya da soyularak örme işlerinde kullanılırlar.

Glumiflorae takımından Gramineae familyasına ait, uzun ömürlü ve çok sağlam bir bitki olan, masura kamışı veya İtalyan kamışı da denilen kargı kamışının yaygın yetişme alanı, Akdeniz çevresi, Yakın Doğu ve Güney Amerika ülkeleridir. Yurdumuzda Akdeniz ikliminin etkisini gösterdiği sahil bölgelerinde, su kenarlarında ve bataklıklarda kendiliğinden yetişir. Sazla karıştırılarak kulübe, arı kovani, el dokumacılığında masura ve tarak, kaval, ney ve olta çubuğu yapımında kullanılan kargı kamışının en önemli kullanım alanı bitkisel örücülüktür (Gürtanin ve Kaya, 1974:205). Bitkisel örücülükte kullanılacak kamışlar yurdumuzda Ağustos ayında kesilir. Şeritler halinde yararlıdır. Kullanım amacına uygun şekilde inceltilerek, örme anında eklenip uzatılarak meyve ve sebze küfelerinin yapımında kullanılır (Gürtanin, 1961: 49).

Bilindiği gibi bitkisel örücülük materyalinde aranan özellik, kırılmadan eğilip bükülerek istenilen şekli alabilmesidir. Bu özellik, büyük ölçüde bitkinin içerdiği selüloz miktarına bağlı olarak artmaktadır. Gürtanin (1961: 55,57), bitkisel örücülük hammaddelerini selüloz değerleri açısından incelemiş, içerdiği selüloz miktarını ortaya koymuştur. Buna göre, söğüdü ve kargı kamışının selülozca zengin bulunduğu, söğüdü (%36,45), kargı kamışına (%32,09) göre daha fazla selüloz içerdiği anlaşılmaktadır.

Konu ile ilgili yayınlardan, pazarlama yerlerinde yapılan gözlem ve incelemelerden elde edilen bilgilere göre, söğüt çubukları ve kargı kamışlarından yapılmış bitkisel örücülük ürünleri oldukça geniş bir kullanım alanına sahiptir. Sepetten mobilyaya, çeşitli aksesuardan çocuk oyuncaklarına dek çeşitlilik gösteren bu ürünler genellikle kırsal kesimde yaşayan yerleşik veya gezginci çingeneler tarafından üretilmektedir.

Araştırmada söğüdü yaygın olarak değişik amaçlı ürünlerde; kargı kamışının ise söğüde göre daha az, özellikle tarım ürünlerinin taşınmasında ve saklanmasında kullanılan sepetlerin yapımında tek başına (Şekil 1) veya söğütle karışık kullanıldığı belirlenmiştir.

Söğüt çubuklarından yararlanarak ya da yarılmadan, kargı kamışlarından yararlanarak örülen ürünler kullanım alanlarına göre, sepetler aksesuarlar, mobilyalar, çocuk oyuncakları, diğer ürünler şeklinde gruplandırılabilir.

3.1. SEPETLER

İlk zamanlar taşıma aracı olarak, özellikle de tarımsal ürünlerin hasadı, taşınması ve saklanması amacıyla üretilen sepetler zamanla değişik amaçlara hizmet etmeye başlamış ve giderek kullanım alanı genişlemiştir.

Farklı biçim ve boyutta kullanım açısından bir çok materyale göre daha dayanıklı, kullanışlı ve ekonomik olabilen sepetler, fonksiyonelliği doğal ve estetik görünümü ile birlikte değer kazanarak günümüz dekorasyonunda, değişik kullanım alanlarında büyük ölçüde yer edinmiştir.

İçine saksı çiçekleri, tabii, kuru ve yapma çiçekler yerleştirilen **çiçek sepetleri**; yonuk masalarına mutfaklara farklı bir estetik getiren tabanı örne ya da ağaç levhadan olabilen **meyve, çerez ve eknek sepetleri**; modern mutfaklara renk katan **meyve ve sebze sepetleri**; hava geçirgenliği sayesinde kumaş torbalara konulan orzıkların, içinde sağlıklı korunup saklandığı **erzak sepetleri**; içine kirli çamaşır konulan daha büyük boyutu, kapaklı ve yıkanmış çamaşır konulan geniş ağızlı, kenarlı **çamaşır sepetleri**; saphı alış-veriş sepetleri; **piknik sepetleri**; çeşitli dağınıklıkları içinde toplayarak gizleme ihtiyacı duymadan, odanın bir köşesine konulabilen dekoratif eşyalar haline dönüşüren el-işi, **dikiş sepetleri**; **oyuncak sepetleri**; bürolarda ve çalışma masalarında kullanılan, evrak ve kağıtları içinde düzgün şekilde muhafaza eden, genellikle dikdörtgen formlu **evrak sepetleri**; yeri ve önemine göre, süslenen, içerisine hediyelerin özenle yerleştirilip sunulduğu, genellikle ince kenarlı ve saphı **hediye sepetleri**; **atık kağıt sepetleri**; bisikletin ön ya da arka bölümüne tuturulacak biçimde hazırlanmış **bisiklet sepetleri**; kedi köpek gibi ev hayvanlarının barınması için özel üretilen **kedi-köpek (pet) sepetleri** gibi çok değişik fonksiyonlar yüklenen bu sepetler hafif ve dayanıklılık özellikleri yanında estetik görünümleri nedeniyle de sevilerek kullanılırlar (Şekil 2).

Ayrıca ticaret ile uğraşanlar da gıda, giyecek v.b. alanlardaki uygun çeşitlerini ahemim beğenisine sepetler içinde sunmayı, hafiflikleri ile kolay taşınabilir, dayanıklı ve doğal olmaları nedeni ile tercih etmektedirler.

3.5. DİĞER ÜRÜNLER

Bunlardan başka plaj şemsiyesi, stor, kuş kafesi ve arı kovanı gibi farklı amaçlara hizmet eden bitkisel örücülük ürünleri de bulunmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

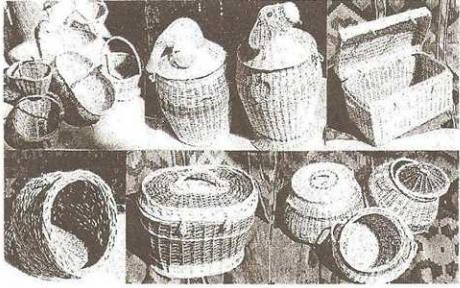
Bulgular söğüt ve kargı kamışından yapılan bitkisel örücülük ürünlerinin, farklı kullanım alanlarında, çok geniş bir yelpaze oluşturduğunu göstermektedir. Ürün çeşitleri kullanım alanına göre çeşitli formlarda değişik amaçlı sepetler, giyim, ev, araba aksesuarı, mobilyalar, çocuk oyuncakları ve diğer ürünler olarak gruplandırılabilir.

Fonksiyonelliğinin yanında göz zevkine hitap etmesi, modern eşyalarla uyum sağlaması, dayanıklılığı, hava geçirgenliği nedeni ile sağlıklı olması ve geleneksel el sanatları niteliği bu ürünlerin değerini artırmaktadır. İleri teknoloji, bilgisayar, betonlaşma derken doğadan giderek uzaklaştığımızı farkeden insanoğlu, terkettiği ve kaybetmek üzere olduğu doğayı evinde ve yakın çevresinde bir parça olsun hissetmek çabası ile giderek bu gibi doğal malzemelere yönelmekte, doğal malzemenin getirdiği sıcaklıkla kendini doğaya daha yakın hissetmektedir. Diğer yandan bitkisel örücük her yaşta, her cinsiyette ve her öğrenim düzeyindeki bireylelerce sürdürülebilecek bir sanat koludur.

Bu sanat koluna materyalin özellikleri doğrultusunda değer kazanmasını sağlayacak çalışmalar layda getirebilir. Ayrıca ürünlerin teknik ve formunu kalite açısından geliştirecek, günün şartlarına uygun kullanışlı güzel ve zarif eşya tasarımına yönelik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Estetik niteliğe sahip bu objeler fonksiyonel sınırları içinde biçim, renk, doku, desen ve ayrıntılar kullanılarak çok geniş sanatsal alanın olanaklarına kavuşabilir. Bu bağlamda, bu sanata ilgi duyan ve meslek edinmiş bireylere direk veya endirek olarak destek sağlanmalıdır.



Şekil 1. Kargı kamışından taşıma sepetleri.



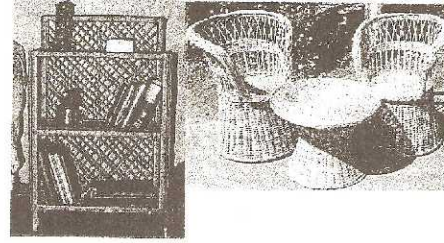
Şekil 2. Değişik tip ve boyutta üretilmiş çok fonksiyonlu sepetler.



Şekil 3. Söğüt çubuklarından örülmüş bir kadın çantası.



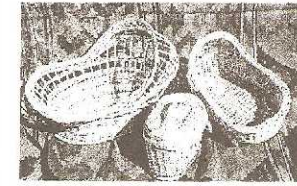
Şekil 4. Söğüt çubuklarından örülmüş abajurlar.



Şekil 5. Söğüt örne mobilyalar.



Şekil 6. Söğütten örülmüş bebek karyolası ve sepeti.



Şekil 7. Söğüt çubuklarından yapılmış çocuk oyuncakları.

KAYNAKLAR

- BILGİN, N., *Kargı Kamışı Üzerine Dekoratif Ürünler*. Tarım Orman Köy İşleri Bakanlığı, Ankara. 1998.
- COLE, S., *The Neolithic Revolution* London, Staples Printers Limited.1970.
- GÜRTANIN, N., *Türkiye'de Nebati Örucülükte Kullanılan Hammaddeler ve Bunlardan Yapılan Mamuller ile Bu Hammaddelerin Sellüloz ve Alfa Sellüloz Değerleri Üzerinde Araştırmalar*. A.Ü. Ziraat Fak. Yay: 185, A.Ü. Basımevi. 1961
- GÜRTANIN, N., F. KAYA, *Türkiye'de Yetişen Arundo donax L.- Kargı Kamışı'nın Bazı Fiziksel Nitelikleriyle Sellüloz Değerleri Üzerinde Bir Araştırma*. A.Ü. ziraat Fak. Yılıığı. A.Ü. Basımevi. 1974
- İNAN, İ., N. BILKAY . *Geleceksel Bir El Sanatı Sepetçilik*. Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi, 4. Sayı 1986'dan Ayrı Basım. 1986.
- USLU, M., *Sığıdın Türkiye İçin Değeri ve Ürettirecek Nevilerle Bunların Kıymetlenöirilmeleri Üzerine Araştırmalar*. A.Ü. Ziraat Fak. Yılıığı. 4 (1). A.Ü. Basımevi. 1954.